

Філософія та міфологія влади у творчості Толкіна та Бранвени Ллірської

Анотація

У цих тезах розглядаються філософські концепти влади в романах Толкіна і сучасної письменниці Бранвени Ллірської. Показано, що ці концепти існують у рамках традиції, в якій владу розуміють як силу смерті, повністю протилежну людській природі. Показано також, що в цій традиції присутні елементи анархістської утопії.

Ключові слова: влада, абсолютна влада, анархія, смерть, безсмертя, людяність, смерть, безсмертя

Abstract

This thesis examines the philosophical concepts of power in the novels of Tolkien and the contemporary writer Branwen Llirsky. It is shown that these concepts exist within a tradition in which power is understood as a force of death completely opposed to human nature. It is also shown that there are elements of anarchist utopia in this tradition.

Keywords: power, absolute power, anarchy, death, immortality, humanity

Ітиметься тут про концепцію влади у «Володарі перснів» Толкіна та романах сучасної української письменниці Олени Селлеший, яка працює в жанрі міфологічного фентезі під псевдонімом Бранвена Ллірска.

Почну з Толкіна. Останній був католиком і сприймав владу в традиції, яка йде від св. Августина. Августин же розглядав людину як істоту соціальну, але вважав, що за нинішнього стану людської природи люди не здатні вести нормальне суспільне життя. Ворожнеча, помилки, зловживання, злочини, ненадійність людських суджень і людського правосуддя, різноманітність мов, війни – все це руйнує суспільство: «*De sociali vita, quae, cum maxime expetenda sit, multis offensionibus saepe subvertitur. De errore humanorum iudiciorum, cum veritas latet. De diversitate linguarum, qua societas hominum dirimitur, et de miseria bellorum, etiam quae iusta dicuntur*» [1, XIX, 5-7]. У цих умовах держави, які постійно ворогують між собою подібні до зграй розбійників: «*An latitudo imperii, quae non nisi bellis acquiritur, in bonis sive sapientium habenda sit sive felicium. Quam similia sint latrocinii regna absque iustitia*» [1, IV, 3-4]. При цьому Августин вважав, що державна влада все ж необхідна для виховання і приборкання грішної людини. Будь-яку несвободу він виводив із гріховності людської природи (людина, яка прагне до зла, поневолена гріхом, навіть якщо юридично вільна): «*De libertate naturali et de servitute, cuius prima causa peccatum est, quia homo malae voluntatis, etiamsi non est mancipium alterius hominis, servus est propriae libidinis*» [XIX, 15].

Толкін іде набагато далі Августина. Ідеал суспільного устрою ми бачимо у гобітів, і цей ідеал дуже близький до анархізму. У гобітів відсутній уряд. Їхні клани вирішують усі свої проблеми самостійно: «*The Shire at this time had hardly any 'government'. Families for the most part managed their own affairs*» [2, p. 12]. Закони є, але підкреслюється добровільність їх виконання: «*For they attributed to the king of old all their essential laws; and usually they kept the laws of free will, because they were The Rules (as they said), both ancient and just*» [2, p. 12]. Ополчення давно не збирається. Посада Тана, який має його очолювати, номінальна: «*The Thain was the master of the Shiremoot, and captain of the Shire-muster and the Hobbitry-inarms; but as muster and moot were only held in times of emergency, which no longer occurred, the Thainship had ceased to be more than a nominal dignity*» [2, p. 12]. Поліція стежить за худобою, а не за людьми: «*...And they were in practice rather haywards than policemen, more concerned with the strays of beasts than of people*» [2, p. 13]. А головне заняття бургомістра Мічел Делвінга – головувати на святах: «*As mayor almost his only duty was to preside at banquets, given on the Shire-holidays, which occurred at frequent intervals*» [2, p. 13].

Влада як така постає у Толкіна як абсолютне зло. Символіка персня Сауруна досить прозора. З одного боку, йдеться про абсолют (абсолютна влада), що підкреслено ідеальною формою – формою кола. З іншого боку, перстень – головна ланка ланцюга, що має скувати весь світ. Призначення персня розкривається в горезвісному темному заклинанні: «*Three Rings for the Elven-kings under the sky, Seven for the Dwarf-lords in their halls of stone, Nine for Mortal Men doomed to die, One for the Dark Lord on his*

dark throne In the Land of Mordor where the Shadows lie. One Ring to rule them all, One Ring to find them, One Ring to bring them all and in the darkness bind them In the Land of Mordor where the Shadows lie» [2].

Ще один важливий момент у символіці персня – зв'язок його з темою смерті/безсмертя. Саму проблему слід розглядати окремо, і я її торкатися не буду. Згадаю лише два моменти. Саурон повністю вкладає себе у владу, віддає перстню свою вітальну силу і в підсумку гине разом із ним. Іншими словами, влада протилежна життю, пожирає життя. Але слугам Саурона вона дарує якусь подобу безсмертя, оскільки має робити рабство вічним.

Влада руйнує людську природу, поступово підточує її. Тут треба мати на увазі, що люди і нелюди (за винятком валарів і майарів) у Толкіна в символічному плані представляють різні грані людської природи. Про руйнівний вплив персня на його ество говорить Гендальфу Більбо: «‘I am old, Gandalf. I don't look it, but I am beginning to feel it in my heart of hearts. Well-preserved indeed!’ he snorted. ‘Why, I feel all thin, sort of stretched, if you know what I mean: like butter that has been scraped over too much bread» [2, p. 42]. І це саме пояснює Гендальф Фродо: «‘A mortal, Frodo, who keeps one of the Great Rings, does not die, but he does not grow or obtain more life, he merely continues, until at last every minute is a weariness. And if he often uses the Ring to make himself invisible, he fades: he becomes in the end invisible permanently, and walks in the twilight under the eye of the Dark Power that rules the Rings. Yes, sooner or later – later, if he is strong or well-meaning to begin with, but neither strength nor good purpose will last – sooner or later the Dark Power will devour him’» [2, p. 61-62]. Кінцевий підсумок процесу показано на прикладі назгулів. Дещо інший варіант – Горлум. Він просто поступово втрачає антропоморфність і перетворюється на звіроподібного монстра.

Стійкість Горлума схожа на стійкість гобітів. Адже народ Горлума їм рідня. Гобіти ж у Толкіна, з одного боку, якісь ідеальні англійці, а з іншого, втілення просвітницького ідеалу природної людини – простої і гранично близької до природи. А природний стан людини мислиться як мирна анархія. Однак і гобіти схильні до руйнівного впливу влади. Фродо біля жерла Ородруїна не встояв перед силою персня і заявив свої претензії на владу: «‘I have come,’ he said. ‘But I do not choose now to do what I came to do. I will not do this deed. The Ring is mine!’» [3, p. 1237]. Що ж стосується гобітів як народу, то, коли Саруман затіяв у Гобітанії тоталітарний експеримент, знайшлися й ті, хто цей експеримент підтримав.

Однак Толкін пам'ятає й августинівську ідею про необхідність влади для людства, що загрузло в гріху. І тут виникає концепт ідеального правителя, який здатний використовувати владу, але не зловживати нею. В якості ідеального правителя виступає Арагорн. Це – найстатичніший і найменш живий персонаж Толкіна, але таким він і має бути, оскільки ідеал змін не терпить. Він завжди дорівнює собі. Не слід, однак, забувати, що Арагорн приймає владу вже приборкану, кастровану. З такою владою впоратися він може. А от узяти перстень не під силу і йому.

Тепер перейду до Бранвени Ллірської. Проблема влади - одна з центральних проблем у її циклі «Глейп-ніер». Ця проблема найтіснішим чином пов'язана з іншою центральною проблемою - проблемою людяності. Тут необхідно зазначити, що нелюди-фейрі у Ллірської - саме не-люди і навіть анти-люди. Їхній суспільний устрій максимально протилежний людському. Він анархічний, але при цьому фейрі, на відміну від гобітів, здебільшого взагалі асоціальні. У владі як такій особливої потреби вони не відчують. Їхній світ - світ магії. Магія регулює вселенський порядок, її закони забезпечують функціонування спільноти фейрі.

Для влади тут не було б місця, якби не смерть. Король захищає фейрі від смерті. За допомогою могутнього артефакту (Срібного Батога) він забирає смерть підданих і ніби приймає її в себе. При цьому сам він стає втіленням смерті. Він являє себе підданим у цій якості під час Королівського Полювання, де ці піддані якраз і грають роль дичини. При цьому в найкращих традиціях карнавальної культури король – смертна смерть, смерть, яка вмирає. На вимогу спадкоємця він зобов'язаний передати тому трон і загинути.

Срібний Батіг схожий на Перстень Всеваддя. Він теж має непереборну силу підпорядкування, і він також духовно руйнує свого власника.

Герой циклу Кіенн за походженням людина, підмінник. У ритуалі підміни він отримує частину природи фейрі, але людяність повністю не втрачає. Однак королівська влада і Батіг цю людяність поступово вбивають. Кіенн входить у роль втіленої смерті. Тому в пролозі першого роману ми зустрічаємо його під час Полювання [4]. Ця роль влаштовує його якнайкраще, але ось смертність смерті його не влаштовує. І після передачі влади дочці він тікає у світ людей.

Тут треба відзначити одну важливу деталь. Образ Кіенна тісно пов'язаний з артурівською легендою. По суті Кіенн – трансформований Артур. Однак зв'язок циклу Ллірської з артурівським

циклом – тема особлива і зовсім окрема. І я її тут зачіпати не буду. Для мене важливо те, що Кієнн сам порівнює себе з Арагорном і оцінює себе як Арагорна неправильного, Арагорна-невдачу [4]. І от якщо продовжити це порівняння, ми побачимо, що Кієнн – анти-Арагорн. Або альтернативний Арагорн, Арагорн, який привласнив собі перстень, такий собі Арагорно-Горлум.

У світі людей починається процес відновлення людяності короля-втікача. До земного життя він непристосований повністю і потрапляє на саме дно. Тут влада, яка регулює життя людської спільноти, практично не діє. Люди перебувають тут у природному стані, і цей природний стан за Гоббсом – війна всіх проти всіх: «Hereby it is manifest, that during the time men live without a common Power to keep them all in awe, they are in that condition which is called Warre; and such a warre, as is of each man, against each man» [5, p. 96]. Але саме в природному стані й виявляється можливим повернення до людяності. Важливо також і те, що Кієнн опиняється в становищі слабкого і підвладного кожному сильному. У ролі приниженого й ображеного Кієнн проходить тривалий шлях страждань, які поступово відроджують у ньому людяність. Довершує відродження людяності кохання.

Кієнну протистоїть його власна донька. Влада, яку вона здобула, руйнує її повністю, занурює в безумство. Вона стає справжнім втіленням смерті та піддає фейрі справжньому геноциду. Повернення людяності приводить Кієнна до необхідності виступити проти дочки. Тут безумовно працює й інстинкт самозбереження, але домінує все ж бажання спокути і прагнення врятувати фейрі від знищення.

Однак влада знову бере своє. Герой потрапляє під владу спокуси за допомогою Батога встановити справедливість у людському світі. Це випробування він провалює. Від повного краху його рятує лише втручання дружини, яка обмежує доступ Кієнна до Батога. Таким чином, між героєм і владою знову стає любов, і любов перемагає владу.

Отже, ми бачимо, що Ллірська вельми самобутньо продовжує толкінівську традицію, в якій влада постає як сила смерті, що повністю протилежна людській природі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. S. Aurelii Augustini OPERA OMNIA – edition latina. // <http://www.augustinus.it/latino/cdd/index.htm>
2. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Part 1. The Fellowship of the Ring. Harper Collins e-books.
3. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Part 3. The Return of the King. Harper Collins e-books.
4. Бранвена Ллірська. Песнь Серебряной Плети // <https://www.wattpad.com/story/265901828-песнь-серебряной-плети>
5. Hobbes's Leviathan reprinted from the edition of 1651 with an essay by the late W. G. Pogson Smith. Oxford: at the Clarendon Press. 590 p.
6. Бранвена Ллірська. Оковы призрачных вод // <https://www.smashwords.com/books/view/1291159>

Кузнецов Всеволод Григорович, старший викладач кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця.
e-mail: vsevolodkuznetsov16@gmail.com

Vsevolod Kuznetsov, Senior Lecturer of Philosophy & Humanities Department at Vinnytsia National Technical University.